

דבר הצורך לכל נפש

שמות פרק יב פסוק טז

וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם:

תורה תמימה שמות פרק יב פסוק טז

לכל נפש - דבר הצורך לכל נפש, לאפוקי מוגמר דאין צורך לכל נפש הוא אסור לעשות ביום טובקמג) [כתובות ז' א']:

תורה תמימה הערות שמות פרק יב הערה קמג

קמג) ר"ל דאינו אלא למפונקים. ועיין בקרבן נתנאל פ"ב דביצה ס"ק ס"ג שלמד מכאן איסור לעישון עלי טב"ק ביו"ט משום שאינו צורך לכל נפש, דלמי שאינו רגיל יסתכן ויחלה, יעו"ש. אבל לדעתי אין הדברים מוכרחים דלא דמי למוגמר שאינו רק למפונקים, משא"כ עישון זה נוהגים רוב האנשים, וזה שנחלה מזה הוא רק בפעמים הראשונות מחסרון ההרגל או מי שהוא חולה בגופו. ויש להביא קצת ראייה להיתר ממ"ש בחולין ק"כ א' כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש הנפש לרבות השותה, משום דנפש משמע כל דבר המיישב דעתו של אדם, ומבואר בעירובין ס"ה א' דריח בכלל שותה הוא [עיי"ש ברש"י], וי"ל הטעם משום דגם ריח העישון מיישב דעתו של אדם הוא, וא"כ מכיון דכתיב הכא לכל נפש כולל כל דבר המיישב דעתו של אדם, וזה בכלל שותה, ושותה הוא מיישב דעתו של אדם, ודו"ק. וחפשנו אחר מקור היתר לזה מפני שכבר נהגו העולם היתר בזה, ומצוה לצדד בזכות מנהגן של ישראל:

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ז עמוד א

רב זביד שרא למיבעל בתחלה בשבת. איכא דאמרי: רב זביד גופיה בעל בתחלה בשבת. רב יהודה שרא למיבעל בתחלה ביו"ט. אמר רב פפי משמיה דרבא: לא תימא ביו"ט דשרי, הא בשבת אסור, דהוא הדין דאפילו בשבת נמי שרי, ומעשה שהיה כך היה. רב פפא משמיה דרבא אמר: ביו"ט שרי, בשבת אסור. א"ל רב פפי לרב פפא: מאי דעתיך? מתוך שהותרה חבורה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך, אלא מעתה, מותר לעשות מוגמר ביו"ט, דמתוך שהותרה הבערה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך! אמר ליה, עליך אמר קרא: +שמות י"ב+ אך אשר יאכל לכל נפש, דבר השוה לכל נפש. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: אלא מעתה, נזדמן לו צבי ביו"ט, הואיל ואינו שוה לכל נפש, ה"נ דאסור למשחטיה! אמר ליה: אנא דבר הצורך לכל נפש קאמינא, צבי צריך לכל נפש הוא. אמר רבי יעקב בר אידי, הורה רבי יוחנן בציידן: אסור לבעול בתחלה בשבת. ומי איכא הוראה לאיסור? אין, והתנן: הורוהו בית הלל, שתהא מזירה עוד שבע שנים אחרות; ואי נמי, כי הא דתניא: חוט השדרה שנפסק ברובו, דברי רבי, ר' יעקב אומר: אפי' ניקב, הורה רבי כר' יעקב. אמר רב הונא: אין הלכה כר' יעקב. רב נחמן בר יצחק מתני הכי, אמר ר' אבהו: שאל ר' ישמעאל בן יעקב דמן צור את רבי יוחנן בציידן, ואנא שמעי: מהו לבעול בתחלה בשבת? ואמר ליה: אסור. והלכתא: מותר לבעול בתחלה בשבת.

רש"י מסכת כתובות דף ז עמוד א

מוגמר - בשמים על האש לגמר את הכלים ואת הבגדים.
עליך אמר קרא לכל נפש דבר השוה לכל נפש - מותר ובעילה שוה לכל אבל מוגמר אינו אלא למפונקים.

תוספות מסכת כתובות דף ז עמוד א

אלא מעתה יהא מותר לעשות מוגמר ביו"ט - ואם תאמר לדידיה נמי תקשי וכי לא סבר דאמרינן מתוך הא טעמא דב"ה הכי הוא ויש לומר שהיה סובר דטעמא דבית הלל משום דאין עירוב והוצאה כדקא ס"ד מעיקרא בביצה אע"ג דהתם פריך עלה דלמא לרב פפי לא שמיע לה ועו"ל שהיה סובר הותרה שלא לצורך ובלבד שיהא דבר הרגיל ולהכי פריך דזה אינו רגיל טפי ממוגמר.
אמר ליה אנא דבר הצריך לכל נפש קאמינא וצבי צריך לכל נפש - וכן ביאה וקשה לר"י דאמר בסוף פ"ב דביצה (דף כב.) מהו לכבות הנר מפני דבר אחר ומסיק דאסור הא הכא שרי משום דצריך לכל נפש וי"ל דהכא דוקא בבעילה ראשונה דמצוה היא דהוי צורך מצות היום אבל שאר בעילות אין כל כך צורך היום ועי"ל דכיבו הנר מפני דבר אחר הוי כמו מכשירין דאפילו באוכל נפש אסור וכן מוכח התם דפריך עלה מהא דתניא דמכבין את הבקעת כדי שלא יתעשן הבית ומשני ההיא רבי יהודה היא דשרי מכשירי אוכל נפש כי קאמינא לרבנן.

תוספות מסכת ביצה דף כא עמוד ב

לא יחם אדם חמין אא"כ ראויין לשתיה - וא"ת מאיזה טעם שרו ב"ש ואפילו ראויין לשתיה הא לית להו מתוך וי"ל דמייירי כגון ששותה ומרבה לרחוץ רגליו והכי איתא בהדיא בירושלמי דלב"ש צריך לשתות מהן וב"ה מתירין ודוקא לרגליו אבל לכל גופו מודה דאסור דדבר השוה לכל נפש בעינן וזה אינו ראוי אלא לבני אדם מעונגין אבל ידיו ורגליו שוה לכל נפש.

שו"ת משאת בנימין סימן ה

שאלה אשה שנזדמן לה ללבוש לבנים בשבת וי"ט או בתשעה באב וי"ה או בשבעה ימי אבלה איך ראוי לנהוג: תשובה בשבת וי"ט פשיטא דיכולה ללבוש ולהציע לבנים כדרכה בחול ולרחוץ בצונן אפילו כל גופה ובחמין שהוחמו מערב שבת וערב יו"ט לרחוץ קצת איבריה ולא כל גופה ואפי' בחמין שהוחמו ביו"ט עצמו היה נראה דשרי לרחוץ קצת איברים. דהא תנן בפ"ב דביצה ב"ש אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא א"כ היו

ראוים לשתיה. ובית הלל מתירין וידוע דהלכה כבית הלל והאי רגליו לאו דוקא דהו"ה לשאר איברים אלא נקט רגליו לאפוקי כל גופו וכה"ג כתב ב"י בס' שכ"ו אהא דאמר שמואל בפרק כירה לא התירו אלא לרחוץ פניו ידיו ורגליו דלאו דוקא פניו ידיו ורגליו והוא הדין לשאר איברים אלא שיש קצת לחלק דביום טוב בחמין שהוחמו ביום טוב אפשר דלא שרי אלא פניו ידיו ורגליו דוקא ולא שאר איברים משום דביו"ט אסור כל מלאכה רק בדבר השוה לכל נפש ורחיצת פניו ידיו ורגליו דבר השוה לכל נפש הוא ולא שאר איברים כמו שכתבו התוספות ולפי זה בחמין שהוחמו ביו"ט אסור לרחוץ שאר איברים אבל בחמין שהוחמו בע"ש וערב יו"ט פשוט הוא דשרי אפילו שאר איברים ובצונן אפילו כל הגוף. אך צריך לזהר שלא תבא לידי סחיטה לכן לא תרחץ בשום בגד רק בידיים במקום בית הסתרים. ולענין תשעה באב וי"ה ושבעה ימי אבלה. נראה ג"כ דשרי ללבוש ולהציע לבנים ממש ולרחוץ במקום בית הסתרים וירכותיה דהא לא אסרו רק רחיצה של תענוג. וזה לאו תענוג הוא אלא לצורך מצוה. וכן כתב ב"י בשם א"ז ז"ל לטבול בליל תשעה באב כתב בא"ז דשרי וכו' וכן בשבעה ימי אבלה ואפילו לרחוץ כדי ללבוש כתב בא"ז דשרי רק שתשנה הרחיצה קצת אבל חלוק לבן ודאי תלבוש וסדין לבן תציע שלא תבא לידי ספק עכ"ל הרי לך שהתיר רחיצה ע"י שינוי קצת וללבוש ולהציע אפי' בלא שינוי ואע"ג דאגן לא קי"ל כהוא דא"ז דשרי לטבול בליל תשעה באב כמו שכתבו כל הפוסקים וגם ב"י עצמו. ומדלא שריין טבילה כ"ש דלא שריין רחיצה לליבון דחמירא מטבילה כמו שמשמע מלשון א"ז עצמו דטפי יש לאסור רחיצה ללבון מטבילה גם הרב רמ"א ז"ל בהג"ה שו"ע מטור י"ד סימן שפ"א כתב בהדיא דכ"ש יש לאסור רחיצה לליבון כבוד הרב רמ"א ז"ל במקומו מונח דלא מיסתבר לן כלל לאסור רחיצה לליבון מאחר שאינה לתענוג אלא לצורך מצוה. גם הפוסקים לא פליגי אההיא דא"ז אלא במה שמתיר לטבול בליל תשעה באב לחוד הוא דפליגי ולא משום דסבירא להו לאסור הטבילה שהרי אינה לתענוג אלא לצורך מצוה אלא טעמא אחרינא אית להו לאסור הטבילה משום דסבירא דטבילה בזמן הזה אינה אלא לטהר לבעלה ובתשעה באב וי"ה אסורה לבעלה לפיכך תמתין עד מוצאי תשעה באב וי"ה דטבילה שלא לצורך ואינה מצוה כלל בתשעה באב ויום הכפורים אבל רחיצה לליבון כולי עלמא מודי דשרי כדא"ז שהרי צורך ליבון הוא. והא דמשמע לשון א"ז דיותר סברא יש להתיר בטבילה מברחיצה לליבון היינו דוקא לפי דרכו דס"ל טבילה בזמנה מצוה וא"כ הוי טבילה מצוה עיקרת ורחיצה אינה אלא להרוחה לליבון כי אפשר לספר שבעה נקיים אפילו בלא רחיצה ואינה רק למצוה מן המובחר אבל לדידן מסתברא איפכא דרחיצה לליבון איכא צורך מצוה והטבילה אינה לצורך כלל לא בתשעה באב ולא ביו"ה כ"ש ולא בשבעה ימי אבלה והרב רבינו משה איסרלס ז"ל כתב בטור או"ח סימן תקנ"א בשם הגהות שערי דורא דבתשעה באב לא תלבוש לבנים רק לובשת חלוק בדוק ויפה ולא ידעתי למה ועל מה החמיר הרב כל כך להכניס האשה בספק ומה ראה הרב ז"ל לפסוק הדין כהגהות שערי דורא נגד הא"ז והלא קי"ל הלכה כדברי המיקל באל. ושמא תאמר דס"ל להרב רמ"א דלא קי"ל כדברי הא"ז גם בזה כמו שכתב ג"כ לענין רחיצה של ליבון וכמו שכתבתי לעיל. זה אינו דהא בטור י"ד סימן שפ"א כתב הרב רמ"א ז"ל בהדיא כדברי הא"ז בענין חלוק וסדין לבן. כללא דמילתא דבין בשבת ויום טוב ובין בתשעה באב וי"ה ז' ימי אבלה תלביש ותציע כדרכה כשאר ימות השנה והרחיצה צריך לשנות קצת שלא תרחוץ רק באותו מקום ובין ירכותיה בין בחמין ובין בצונן. ובשבת ויו"ט בצונן אפי' כל גופה. ובחמין דוקא באותו מקום ובין ירכותיה ודוקא בחמין שהוחמו מע"ש ומערב יו"ט. גם תזהר מאיסור סחיטה שלא תרחוץ בבגד רק בידיה וכל זה מדינא. אבל כמדומה לי שלא נהגו הנשים לרחוץ ולא ללבוש לבנים בשבת ויום טוב אפשר משום שאין כל אשה יודעת לחלוק בין חמין שהוחמו מערב שבת ויו"ט או הוחמו בשבת ויו"ט גם אינה יודעת להזהר מדין איסור סחיטה והיכא דנהגו נהגו. והיכא דלא נהגו יש להתיר להן כמו שכתבתי הנלע"ד כתבתי. דברי הקטן בנימין אהרן ב"ר אברהם סלניק ז"ל:

ערוך השולחן אורח חיים הלכות יום טוב סימן תקיא

סעיף א

שינוי במשנה [כ"א:] דמותר לעשות מדורה ולהתחמם כנגדה וי"א הטעם משום דאמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך [ר"ן] אבל באמת אין אנו צריכים לטעם זה דכל שהוא צורך הגוף הוי בכלל אוכל נפש וכן מבואר מפירש"י [ד"ה הנאת] בגמ' שם ומהרמב"ם כמו שיתבאר וז"ל הרמב"ם בפ"י המשנה כי מה שאמר ד' אשר יאכל לכל נפש כלול הנאת הגוף כולו ותמיהני שלא מצאתי דין זה בהרמב"ם בכל הלכות יו"ט ואולי דכיון דכתב בפ"א דין ד' דבכל המלאכות לא אמרינן מתוך רק בהוצאה והבערה ומותר להבעיר אפילו שלא לצורך כלל ע"ש א"כ כ"ש דמותר לעשות מדורה להתחמם כנגדה שהרי אפילו שלא לצורך כלל מותר:

סעיף ב

ומותר להחם ביו"ט מים לרחוץ ידיו ורגליו אבל לא כל גופו כן שינוי במשנה שם ופירשו רבותינו בעלי התוס' וכמה מהראשונים דהטעם הוא משום דבעינן דבר השוה לכל נפש וזה אינו ראוי אלא לבני אדם מעונגין אבל ידיו ורגליו שוה לכל נפש וכן פירשו הטעם גבי איסור מוגמר שיתבאר בס' זה ומעולם לא ריפרף אדם בטעם זה וכל הפוסקים סוברים דהלכה פסוקה היא:

סעיף ג

וכבר כתבנו בס' תצ"ה סעיף י"ט דברמב"ם לא נמצא כלל דין זה דבעינן דבר השוה לכל נפש ובטעם דאיסור רחיצת כל גופו הוא משום גזירת מרחצאות ואיסור מוגמר משום מכבה ושכן מוכח מהרי"ף ובארנו שם מילתא בטעמא בסעיף כ' דהרי"ף והרמב"ם דחו זה מהלכה ומותר אפילו אינו שוה לכל נפש ושכן מוכח להדיא בפ"ק דכתובות ע"ש:

סעיף ד

וז"ל הרמב"ם בפ"א דין ט"ז רחיצה וסיכה הרי הן בכלל אכילה ושתיה ועושין אותן ביו"ט שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש לכל שצריך הגוף לפיכך מחמין חמין ביו"ט ורוחץ בהן פניו ידיו ורגליו אבל כל גופו אסור משום גזירת מרחץ וחמין שהוחמו מעיו"ט רוחץ בהן כל גופו ביו"ט שלא גזרו על דבר זה אלא בשבת בלבד עכ"ל מיהו זה דווקא חוץ למרחץ אבל במרחץ אסור אבל בחמין שהוחמו ביו"ט אסור לרחוץ כל גופו אפילו אבר אבר ושהוחמו מעיו"ט מותר אפילו כל גופו בבת אחת כמו לכנוס באמבטי וכיוצא בזה אבל ר"י בעל התוס' והרא"ש ז"ל פסקו דלרחוץ כל גופו אסור

אפילו בחמין שהוחמו מעיו"ט כמו בשבת וכן המנהג ודין חמי טבריה כמו בשבת כמ"ש בסי' שכ"ו [ונ"ל דהולכין לשיטתם דלר"י והרא"ש דבהוחמו ביו"ט הוה איסור תורה משום אינו שוה לכל נפש גזרו של עיו"ט אטו יו"ט משא"כ להרי"ף והרמב"ם דבהוחמו ביו"ט אינו משום גזירת מרחץ א"א למגזר עיו"ט אטו יו"ט דהוה גזירה לגזירה]:

סעיף יא

ודע שיש שרצו לאסור העשנת טאבא"ק ביו"ט משום דאין זה שוה לכל נפש ורבו החולקים והתירו להדיא וראיה ברורה לזה ממה שכתבו התוס' בשבת [ל"ט: ד"ה מתירין ע"ש] דזיעה הוה דבר השוה לכל נפש דהוה לבריאת הגוף ע"ש וכן עישון הטאבא"ק להרגילים בו הוה לבריאת הגוף לעכל המזון ולדחות המותרות וכי מפני שיש בזה גם תענוג מיגרע גרע בתמיה [פנ"י שם] ויש מי שכתב בלשון זה אני רגיל לשתות טיטון ביו"ט כמנהג העולם לרפואה ובפרט כהיום ממש שוה לכל נפש [פמ"ג בסי' זה בט"ז סק"ב] ויש מי שכתב שהיה מונע עצמו מלעשן וא"ל חסיד אחד שלא יפה עושה שמונע א"ע משמחת יו"ט [ש"ת סק"ה בשם חכ"צ] ולבד כל אלה אני אומר דאינו דומה למוגמר שאינו שוה לכל נפש אלא למפונקים אבל הטאבא"ק עיקרו לאנשים גסים כיושבי כפרים שמרבים לעשון והמפונקים יש כמה שאין יכולין לסבול גם הריח ואם שיש גם טאבא"ק טוב המעלה ריח טוב הוא מיעוטא ורובו הוא ריח פשוט ועב וכי מפני שיש עם ריח טוב נאסור א"כ נאסור גם פירות שיש בהם ריח טוב ואותן שביום ראשון אין מעשנין ובשני מעשנין מזלזלין ביו"ט שני ויש שרוצה לאסור משום מכבה וכידוע אין בו כיבוי אם לא ידחקו הגחלת ועוד דבאמת ביו"ט טוב לעשן משלהבת ואפילו הנזהר לעשן מנר כל השנה נוח יותר שידלק ביו"ט משלהבת של נר דבעצי גפרית פשיטא דאסור רק כהיום שנתרבו הפאפראסי"ן יזהרו להכינם מעיו"ט דביו"ט וודאי אסור לעשותם דזהו כעשיית כלי:

רמב"ם הלכות יום טוב פרק א

הלכה טז

רחיצה וסיכה הרי הן בכלל אכילה ושתייה ועושין אותן ביום טוב שנאמר +שמות י"ב+ אך אשר יאכל לכל נפש לכל שצריך הגוף, לפיכך מחמין חמין ביום טוב ורוחץ בהן * פניו ורגליו, אבל כל גופו אסור משום גזירת מרחץ, וחמין שהוחמו מערב יום טוב רוחץ מ בהן כל גופו ביום טוב שלא גזרו על דבר זה אלא בשבת בלבד.

